

Prof. dr hab. Edyta Gruszczyk-Kolczyńska

edyta.g.k@gmail.com

Warszawa, ul. Biały Kamień 1 m. 72

**RECENZJA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH,
ORGANIZACYJNYCH I DYDAKTYCZNYCH
dr Barbary Borowskiej
opracowana dla Komisji Habilitacyjnej powołanej przez
Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów**

W dorobku naukowym dr Barbary Borowskiej zrealizowanym po obronie rozprawy doktorskiej (kwiecień 2011 r.) znajdują się¹ łącznie 33 publikacje, w tym: 2 monografie autorskie, 4 zredagowane monografie, 4 rozdziały w monografiach naukowych w języku angielskim i francuskim, 16 rozdziałów w monografiach naukowych w języku polskim, 7 artykułów w czasopismach naukowych w języku angielskim, francuskim i języku polskim. Wygłosiła też 31 referatów na konferencjach, sympozjach i kongresach międzynarodowych i ogólnopolskich. Ponadto dr Barbara Borkowska brała udział w realizacji 4 i obecnie kieruje 1 międzynarodowym projektem badawczym. Wystarcza to z nawiązką do rozpoczęcia procedury habilitacyjnej.

Starając się o przyznanie stopnia naukowego, dr Barbara Borowska uznała, że jej najważniejszym osiągnięciem naukowym jest publikacja *Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej. Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki* (Wydawnictwo KUL, Lublin 2021, s. 430), recenzowana przez dr. hab. B. Rocławskiego i dr. hab. E. Rostańską. Pozostałe dokonania naukowo-badawcze uporządkowała w trzy uzupełniające się obszary tematyczne, a mianowicie:

- zainteresowania czytelnicze w kontekście kulturoznawczym i uczestnictwo młodzieży w kulturze;
- wczesna nauka czytania i kształtowanie dojrzałości do nauki czytania w edukacji przedszkolnej;
- nabywanie umiejętności czytania w wymiarze komparatystycznym.

Szanując taki porządek prezentowania przez Habilitantkę dorobku naukowego, wyróżniam w recenzji trzy części. W pierwszej rozpatruję monografię *Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej. Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki*. Wszak moim zadaniem jest ustalenie, czy i w jakim stopniu jest to osiągnięcie naukowe mające wpływ na rozwój pedagogiki (art. 2, punkt 1 i 2 właściwej

¹ W autoreferacie dr Barbara Borkowska podaje liczbę wszystkich swoich publikacji – a więc także tych, które opublikowała przed obroną doktoratu.

ustawy). W drugiej części recenzji analizuję pozostałe ważniejsze dokonania – publikacje i czynny udział w konferencjach, sympozjach i kongresach – świadczące o aktywności naukowej wymaganej przy przyznawaniu stopnia doktora habilitowanego. W części trzeciej omawiam inne osiągnięcia rozpatrywane tradycyjnie w recenzjach sporządzanych dla komisji habilitacyjnych. Na koniec formułuję wniosek dotyczący nadania stopnia doktora habilitowanego dr Barbarze Borowskiej.

Analiza i ocena wartości naukowej monografii

Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej.

Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki

Rdzeniem tej monografii są badania zrealizowane przez dr Barbarę Borowską w 13 wybranych przedszkolach w latach 2016-2018. Celem ich jest porównanie efektów kształtowania umiejętności czytania przedszkolaków z zastosowaniem *metody analityczno-syntetycznej Ewy i Feliksa Przytubskich* oraz *metody glottodydaktyki Bronisława Rocławskiego*. W autoreferacie Habilitantki znajduje się szczegółowa charakterystyka tej monografii. Dlatego króciutko przedstawię ustalenia zawarte w kolejnych rozdziałach i skupię się na ocenie merytorycznej, wskazując na silne i słabe ich strony.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia zmiany wprowadzane kolejnymi reformami oświatowymi i rozporządzeniami w ostatnim półwieczu w edukacji przedszkolnej, w obszarze nauki czytania. Ponieważ od ponad 40 lat zajmuję się naukowo wychowaniem przedszkolnym, nieźle orientuję się w konsekwencjach tych zmian. Stwierdzam więc, że dr Barbara Borkowska wyczerpująco przedstawiła wytyczne zawarte w ustawach o systemie oświaty i rozporządzeniach regulujące naukę czytania w edukacji przedszkolnej. Ze szczególną uwagą – i słusznie – wyjaśnia:

- powody decyzji Ministra Edukacji Narodowej z roku 2007 zalecające kształtowanie umiejętności czytania w przedszkolach, dopiero gdy dzieci osiągną należyłą dojrzałość do nauki czytania;
- ustalenia wprowadzone reformą oświaty w roku 2016 dotyczące obowiązku kształtowania dojrzałości do nauki i nauki czytania dzieci przedszkolnych.

Silną stroną treści zawartych w tym rozdziale jest staranna dokumentacja i komentarze świadczące o dobrym rozeznaniu Habilitantki w konsekwencjach społecznych i pedagogicznych kolejno wprowadzanych decyzji najwyższych władz oświatowych. Ustalenia zawarte w tym rozdziale uzasadniają też wartość pedagogiczną obranego przez Habilitantkę celu badań – porównanie efektów kształtowania umiejętności czytania dzieci w edukacji przedszkolnej według *metody analityczno-syntetycznej i metody glottodydaktyki*. Metody te – były i nadal – są często stosowane przez nauczycieli, a nie prowadzono dotąd badań nad ich skutecznością edukacyjną.

W drugim rozdziale dr Barbara Borowska omawia problemy dojrzałości dzieci przedszkolnych do nauki czytania. Ponieważ są one częścią merytorycznych ram pomocnych w konstruowaniu i realizowaniu programu badań, mam zastrzeżenia dotyczące proporcji przedstawianych problemów.

Omawiając koncepcje *Wczesnych zapisów dzieci do szkoły* według Aliny Szemińskiej, *Diagnozę dojrzałości szkolnej* Barbary Wilgockiej-Okoń i *Skalę Gotowości Szkolnej* (SGS), dr Barbara Borowska koncentruje się na prezentacji narzędzi diagnostycznych. Natomiast zbyt słabo omawia to, co dotyczy kształtowania dojrzałości dzieci do nauki czytania. Powodem, dla którego należało szerzej i krytycznie je przedstawić jest fakt, że w porównywanych metodach kształtowania umiejętności czytania – ustaliła to Habilitantka – właśnie różny czas i sposób kształtowania dojrzałości dzieci do nauki czytania decyduje o efektach edukacyjnych wdrażania ich do umiejętności czytania².

W rozdziale trzecim dr Barbara Borkowska kontynuuje ustalanie ram merytorycznych swoich badań. Przystępnie i fachowo wyjaśnia – czym jest proces czytania, przytaczając trafnie dobrane poglądy psychologów i pedagogów. W podobnej konwencji omawia strategie i rodzaje czytania stosowane w metodach analityczno-syntetycznych oraz techniki głośnego czytania zalecane w metodzie glottodydaktyki. Określa też rolę mowy i percepcji słuchowo-wzrokowej w kształtowaniu umiejętności czytania u dzieci przedszkolnych.

Mocną stroną rozważań są komentarze Habilitantki dotyczące specyfiki organizowania nauki czytania. Świadczą o dobrym rozeznaniu w warunkach i przebiegu kształtowania umiejętności czytania u dzieci w realiach działalności pedagogicznej przedszkoli.

Rozdział czwarty zatytułowany *Założenia i metody nauki czytania w przedszkolu* jest kontynuacją ustalenia ram teoretycznych badań. Na początku tego rozdziału dr Barbara Borowska wyjaśnia, jak kształtowana jest umiejętność czytania w metodach syntetycznych i analitycznych oraz w metodach mieszanych (analityczno-syntetycznych i syntetyczno-analitycznych). Następnie krótko opisuje stosowaną w przedszkolach *Odimienną metodę czytania I. Majchrzak* oraz *Symultaniczno-Sekwencyjną Naukę Czytania J. Cieszyńskiej-Rożek*. Szerzej omawia podstawy psychologiczne i pedagogiczne metody analityczno-syntetycznej oraz metody glottodydaktyki. Podkreśla różnice w kształtowaniu:

- ✓ dojrzałości do nauki czytania oraz odmiennosć procesu nabywania umiejętności czytania przez dzieci;
- ✓ słuchu fonemowego i pamięci fonetycznej oraz syntezy i analizy wyrazowej i technik czytania w omawianych metodach.

² W metodzie analityczno-syntetycznej Ewy i Feliksa Przyłubskich kształtowanie dojrzałości do nauki czytania u dzieci przewidziano w ostatnim roku wychowania przedszkolnego tylko przez kilka tygodni, tuż przed rozpoczęciem nauki czytania. Natomiast w metodzie glottodydaktyki Bronisława Rocławskiego zaleca się, żeby kształtowanie takiej dojrzałości rozpocząć już w grupach trzylatków. Określa też zakres i metody kształtowania takiej dojrzałości.

Mocną stroną tego rozdziału jest porządek prezentacji zwartych w nim treści. W trzech pierwszych podrozdziałach dr Barbara Borowska omawia metody nauki czytania w porządku historycznym. Następnie – ze zbioru znanych metod nauki czytania – prezentuje te, które są obecnie często stosowane w edukacji przedszkolnej. Natomiast *metodę analityczno-syntetyczną i metodę glottodydaktyki* omawia w sposób przydatny w formułowaniu badanych problemów i celów badań.

Rozdział piąty zawiera program badań. Przed jego prezentacją dr Barbara Borowska przekonywająco przedstawia motywy podjęcia badań. Następnie określa zakres badanych problemów i cele badań. Ponieważ wybrała hipotetyczno-dedukcyjną strategię badań, prezentuje hipotezy oraz badane zmienne i ich wskaźniki. Wyczerpująco opisuje też narzędzia badawcze oraz kryteria doboru badanych osób i wyznaczania terenu badań.

Nie dostrzegłam poważniejszych potknięć w tak przedstawionym programie badań, oprócz nieco zbyt lakonicznego omówienia stosowanej strategii. Natomiast mam wątpliwości w odniesieniu do obranej koncepcji badań, gdyż:

- ✓ w zbyt małym stopniu sprzyja obiektywności w porównywaniu efektów edukacyjnych metody analityczno-syntetycznej oraz metody glottodydaktyki;
- ✓ utrudnia też wychodzenie poza istniejący stan wiedzy w ustalaniu czynników mających wpływ na efekty kształtowania umiejętności czytania u dzieci przedszkolnych.

Otóż ustalanie hipotez w porządku hipotetyczno-dedukcyjnym faktycznie zawęża zakres poszukiwanych zależności do wskaźników wyznaczonych badanymi zmiennymi. Te zaś wynikają ze stanu obecnej wiedzy, a dokładnie z teorii przyjętych w ramach merytorycznych. Badania realizowane według strategii hipotetyczno-dedukcyjnej potwierdzają więc istniejący stan wiedzy, rozszerzając go nieco.

Bywa jednak – i to nie rzadko – że istniejące teorie nie uwzględniają dotąd nieznanymi warunków, które mogą mieć znaczący wpływ na realizację obranych celów badań. Ustalenie i opisanie ich umożliwia strategia badań indukcyjnych³. Gdzie zamiast hipotez formułuje się zadania badawcze w wytyczonych celach tak, aby obejmowały możliwie szeroki obszar badań. Następnie dobiera się metody badań, dbając o to, aby zebrać wyczerpujące informacje o badanym zjawisku lub procesie. Dodam, że w indukcyjnym porządku badań stosuje się także odpowiednio dobrane metody statystyczne dla pokazania, które z analizowanych zmiennych okazały się znaczące.

Dlatego indukcyjna strategia badań stwarza możliwość ustalenia zależności, które dotąd nie były uwzględniane w obrębie istniejącej wiedzy o badanych zjawiskach lub procesach. Natomiast uogólnienia i wnioski z tak prowadzonych badań są traktowane jako teorie, których trafność może i powinna być testowana w trakcie następnych badań.

³ Te i inne zalety indukcyjnego porządku badań przedstawia Jan Such, autorytet w zakresie metodologii badań. Więcej informacji w publikacjach J. Such, *Wstęp do ogólnej metodologii nauk*, (Wydawnictwo Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 1969) oraz J. Such, M. Szcześniak, *Filozofia nauki* (Wydawnictwo Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2006).

Uważam, że nie było przeszkód, aby w dążeniu do ustalania i porównywania skuteczności edukacyjnej *metody analityczno-syntetycznej* oraz *metody glottodydaktyki* zastosować indukcyjny porządek badań. Oczekuję więc, że Habilitantka wyjaśni, co skłoniło ją do zrealizowania badań w konwencji hipotetyczno-dedukcyjnej.

W rozdziale szóstym dr Barbara Borowska prezentuje częściowe wyniki swoich badań. Są to informacje o przedszkolach i realizowanej w nich działalności pedagogicznej oraz o dzieciach uczęszczających do tych przedszkoli. Ponieważ celem badań jest porównanie efektów edukacyjnych kształtowania umiejętności czytania *metodą analityczno-syntetyczną* oraz *metodą glottodydaktyki*, osobno omawiane są:

- ✓ dane liczbowe dotyczące płci, wieku i czasu uczęszczania do przedszkola oraz miejsce zamieszkania i wykształcenia rodziców dzieci, które nabywały umiejętność czytania metodą zgodnie z pierwszą z wymienionych metod;
- ✓ podobne dane liczbowe dotyczące dzieci nabywające umiejętność czytania według zaleceń drugiej metody.

Analogicznie, omawiając stopień przygotowania nauczycieli do kierowania nauką czytania, Habilitantka osobno podaje informacje o kwalifikacjach tych, którzy stosują metodę analityczno-syntetyczną i osobno wdrażających dzieci do czytania zgodnie z metodą glottodydaktyki.

Mankamentem tego rozdziału jest zbyt drobiazgowość w prezentowaniu danych dotyczących badanych dzieci. Dr Barbara Borowska stosuje bowiem dwa sposoby prezentacji wyników badań: szczegółowo omawia w tekście dane liczbowe, a następnie przedstawia je graficznie na 14 wykresach. To sprawia, że rozdział ten liczy prawie 40 stron tekstu. Tekst zyskałby na czytelności, gdyby Autorka zebrała omawiane dane w zbiorczej tabeli i omówiła je wraz z interpretacją, a wykresy umieściła w aneksie.

W zakończeniu tej części rozdziału należało też wyjaśnić, że przedstawione dane zostaną wykorzystane w hipotezie trzeciej, przy ustalaniu siły związku między okresem uczęszczania do przedszkola, wykształceniem rodziców, wielkością miejscowości zamieszkania, płcią a pamięcią fonetyczną, syntezą wyrazową, znajomością liter, tempem i technikami czytania oraz rozumieniem czytanego tekstu dzieci kształconych *metodą analityczno-syntetyczną* i *metodą glottodydaktyki*.

W ostatnim podrozdziale dr Barbara Borowska krótko – na dwóch stronach – przedstawia przygotowanie nauczycieli do nauki czytania w przedszkolu w grupach tych, którzy stosowali *metodę analityczno-syntetyczną* oraz *metodę glottodydaktyki*. W zakończeniu informuje, że interpretację tych danych wraz z analizą poglądów nauczycieli o skuteczności edukacyjnej wymienionych metod umieściła w następnym rozdziale (podrozdział 7.8).

Tekst ten byłby bardziej przejrzysty, gdyby Autorka zamiast żmudnego opisywania danych liczbowych zamieściła je w tabelach podobnych to tych, które znajdują się w aneksie (tabela 6.22 i tabela 6.23).

Rozdział siódmy zawiera wyniki badań umiejętności czytania dzieci kształconych *metodą analityczno-syntetyczną* oraz *metodą glottodydaktyki*. W pierwszym podrozdziale dr Barbara Borowska wyjaśnia, w jaki sposób przeprowadzała analizę porównawczą efektów edukacyjnych tych metod z zastosowaniem narzędzi statystycznych, podając w przypisach ich krótkie charakterystyki. W tym krótkim podrozdziale brakuje przypomnienia istotnej informacji o tym, że pomiar zmiennych był wykonany dwukrotnie (w styczniu i w czerwcu). Wszak pomiary te umożliwiły wnioskowanie o skuteczności kształtowania dziecięcych umiejętności czytania w obu porównywanych metodach.

W następnych sześciu podrozdziałach dr Barbara Borowska omawia i porównuje skuteczność edukacyjną kształtowania dojrzałości do nauki czytania i umiejętności czytania *metodą analityczno-syntetyczną* oraz *metodą glottodydaktyki*. Kierując się listą zmiennych zależnych (opisanych w monografii na stronach 154 i 155), porównuje u badanych dzieci stopień rozwoju pamięci fonetycznej i sprawność tworzenia wyrazów z fonemów oraz znajomość liter, tempo czytania i techniki czytania oraz stopień rozumienia czytanego tekstu.

Mocną stroną tych podrozdziałów są komentarze merytoryczne Autorki sprawiające, że omawiane zależności są nasycone dobrze dobranymi wyjaśnieniami pedagogicznymi i psychologicznymi. Zadbała też o to, aby studiowanie treści w tych podrozdziałach było łatwiejsze. Dlatego w podobny sposób przedstawia w tabelach dane liczbowe i przebieg wnioskowania statystycznego z powołaniem się na dokumentację umieszczoną w aneksach. Dotyczy to także falsyfikowania hipotez, gdyż przedstawia je na tle badanych problemów i celów badawczych.

Przejdźmy do testowania przyjętych hipotez. Z analizy badań zawartych w rozdziale siódmym wynika, że nie potwierdziły się założenia hipotezy zerowej i hipotez szczegółowych zakładające, że pomiędzy efektami umiejętności czytania dzieci kształconych *metodą analityczno-syntetyczną* i *metodą glottodydaktyki* nie ma różnicy w poziomie rozwoju pamięci fonetycznej, syntezy wyrazowej, znajomości liter, w tempie i sposobach czytania oraz w rozumieniu czytanego tekstu.

Dzieci uczone *metodą glottodydaktyki* wykazały się bowiem: zdecydowanie lepszą pamięcią fonetyczną oraz umiejętnością syntetyzowania wyrazów z fonemów, a także lepszą znajomością liter oraz większym przyrostem tempa czytania, częściej płynnie czytały i lepiej rozumiały sens czytanego tekstu niż dzieci uczone czytania *metodą analityczno-syntetyczną*.

Natomiast potwierdziły się zależności pomiędzy efektami edukacyjnymi uzyskanymi *metodą analityczno-syntetyczną* i *metodą glottodydaktyki* a okresem uczęszczania dzieci do przedszkola, ich płcią, wykształceniem rodziców oraz wielkością miejscowości, w której mieszkali. Dzieci przebywające w przedszkolach przez dłuższy czas uzyskały zdecydowanie lepsze wyniki we wszystkich badanych zmiennych zależnych niż dzieci krócej uczęszczające do przedszkola. Ponadto dzieci, których rodzice deklarowali wykształcenie wyższe, wykazały się lepszym rozumieniem czytanego tekstu niż te, których rodzice deklarowali wykształcenie średnie. Natomiast dzieci mieszkające w mniejszych miejscowościach (poniżej 100 tys.

ludności), uzyskały lepsze wyniki pamięci fonetycznej, syntezy wyrazowej i znajomości liter od dzieci, które mieszkały w większych miastach (powyżej 100 tys. ludności).

Zmienną różnicującą była także płeć dzieci: dziewczynki kształcone metodą analityczno-syntetyczną częściej czytały cicho z poprawną syntezą niż chłopcy. Także w grupie dzieci kształconych metodą glottodydaktyki, dziewczynki wykazały się lepiej opanowaną umiejętnością czytania. Szkoda, że Autorka nie wyjaśnia tej kwestii.

Ważnym czynnikiem wpływającym na efektywność czytania przedszkolaków był czas przeznaczony na rozwijanie gotowości do czytania i kształtowanie umiejętności czytania. Im dłużej wspomagano dzieci w kształtowaniu gotowości do nauki czytania i umiejętności czytania, tym lepsze były efekty nauki czytania.

W rozdziale ósmym zawarte są wnioski z badań. Ich omawianie zacznę od rekomendacji dotyczących działalności pedagogicznej w przedszkolach, chociaż omówione są w drugiej części tego rozdziału. Do ważniejszych należą następujące rekomendacje:

✓ **Kształtowanie dojrzałości do nauki czytania w przedszkolu.** Zdaniem dr Barbary Borowskiej musi być ono zrealizowane przed rozpoczęciem nauki czytania i trwać możliwie długo. Rekomendację tę uzasadnia tym, że obecnie – mimo zaleceń zawartych w reformie oświaty w roku 2016 – naukę w klasie pierwszej rozpoczynają dzieci, które opanowały czytanie płynne i dzieci, które nie znają jeszcze wszystkich liter. W tej sytuacji nauczyciele rozpoczynają naukę czytania od kształtowania dojrzałości do tej umiejętności. W efekcie dzieci, które już potrafią czytać, zaczynają się nudzić i tracą zainteresowanie lepszym opanowaniem umiejętności czytania.

Żeby to zmienić na lepsze, dr Barbara Borowska wnioskuje, aby diagnoza dojrzałości szkolnej uwzględniała wyznaczniki dojrzałości do nauki czytania dzieci przedszkolnych, ustalone w zrealizowanych badaniach⁴. Obecnie realizowane badania dojrzałości szkolnej w zbyt małym stopniu kontrolują opanowanie umiejętności czytania, dlatego dzieci z niepełną dojrzałością rozpoczynają naukę w szkole. Brakuje więc mechanizmu wymuszającego staranne kształtowanie dojrzałości dzieci do nauki czytania.

✓ **Czas przeznaczony na kształtowanie umiejętności czytania w przedszkolu.** Jeżeli dzieci więcej niż rok uczęszczają do przedszkola, kształtowanie takiej umiejętności ma być rozpisane na kilkanaście miesięcy. Natomiast u dzieci z rocznego przygotowania przedszkolnego trzeba naukę czytania rozpocząć już w pierwszym półroczu. Dla tych dzieci należałoby także zorganizować dodatkowe zajęcia wdrażające do umiejętności czytania.

✓ **Nauczyciele muszą być lepiej przygotowani do kształtowania umiejętności czytania w przedszkolu.** Dr Barbara Borowska uzasadnia potrzebę zwiększenia liczby godzin

⁴ Zdaniem dr Barbary Borowskiej taką dojrzałość wyznacza: kształtowanie umiejętności porozumiewania się werbalnego i niewerbalnego, dbałość o poprawną artykulację, wzbogacanie słownictwa dzieci i usuwanie wad wymowy. Ważnym wyznacznikiem tej dojrzałości jest także sprawna percepcja słuchowa (warunkująca poprawne wybrzmiewanie głosek w izolacji i odróżnianie głosek w nagłosie, śródgłosie i w wygłosie) oraz percepcja wzrokowa (potrzebna do odróżniania cech dystynktywnych liter), umiejętność analizy i syntezy wyrazowej.

przeznaczonych na edukację językową i metodykę edukacji polonistycznej nauczycieli⁵. Postuluje też, aby studia nauczycielskie rozszerzyć o dodatkowe formy kształcenia w tym zakresie organizowane w uczelniach⁶. Zwraca też uwagę na to, że w ramach studiów pedagogicznych na kierunku nauczycielskim przygotowuje się studentów do realizacji specjalności łącznie: edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Ponieważ więcej czasu przeznaczają się na nauczanie początkowe, skutkuje to niekorzystną tendencją stosowania szkolnych metod nauki czytania w edukacji dzieci przedszkolnych. Dlatego postuluje, aby to zmienić.

✓ **Edukacja domowa dzieci ma być uzupełnieniem edukacji przedszkolnej, szczególnie w zakresie kształtowania umiejętności czytania.** Silna motywacja dzieci do opanowania czytania sprawia, że kształtowanie tej umiejętności odbywa się faktycznie dwutorowo – w przedszkolu i w domu. Dr Barbara Borowska stwierdza, że w edukacji domowej największą trudność sprawiała dorosłym „kombinacja literowo-głoskowa” i dlatego stosują niepoprawne literowanie zamiast wybrzmiewania głosek w izolacji. Potrzebne są więc spotkania z rodzicami i adresowane do nich publikacje, na których wyjaśni się im, w jaki sposób mogą pomagać dziecku opanować umiejętność czytania.

Wartością tych rekomendacji jest sensowne połączenie wniosków z przeprowadzonych badań z doświadczeniami wyniesionymi z wieloletniego zajmowania się podnoszeniem kwalifikacji zawodowych nauczycieli przedszkola oraz imponującą wiedzą psychologiczną i pedagogiczną o specyfice kształtowania umiejętności czytania dzieci przedszkolnych.

W części pierwszej rozdziału ósmego dr Barbara Borowska na 20 stronach wyjaśnia, co wnoszą badania przedstawione w recenzowanej rozprawie do pedagogiki w zakresie kształtowania nauki czytania w edukacji przedszkolnej. Po ich uważnym przeczytaniu – akceptuję je.

Ponieważ moim zadaniem zawierają ustalenia, w jakim stopniu badania przedstawione w recenzowanej monografii są osiągnięciem naukowym mającym wpływ na rozwój pedagogiki, stwierdzam, że:

- ✓ recenzowana rozprawa zawiera wyniki badań ważnych i rzadko podejmowanych problemów, zwłaszcza w odniesieniu do różnic między założeniami teoretyczno-metodycznymi i realnymi działaniami w zakresie nauki czytania dzieci przedszkolnych;
- ✓ ustalenia zawarte w tej rozprawie stanowią kontynuację rozważań i badań naukowych zapoczątkowanych w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku. Wpisują się więc w dyskurs o roli edukacji przedszkolnej w zakresie wdrażania dzieci do nauki czytania;
- ✓ przedstawione w rozprawie badania ustalające efekty edukacyjne często stosowanych w działalności pedagogicznej przedszkola metod *analityczno-syntetycznej* i *glottodydaktyki*

5 Jest to możliwe, gdyż od roku akademickiego 2019/2020 powrócono do jednolitych studiów magisterskich.

6 Dla czynnych zawodowo nauczycieli takie formy podnoszenia kwalifikacji mają być organizowane w ośrodkach metodycznych.

stanowią udane połączenie aspektu praktycznego i naukowego nauki czytania dzieci przedszkolnych;

- ✓ wnioski z badań uzasadniają potrzebę wspierania przedszkolaków w kształtowaniu umiejętności czytania i lepszego przygotowania nauczycieli do kształtowania tej ważnej umiejętności.

Kończąc recenzję monografii dr Barbary Borowskiej *Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej. Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki*, stwierdzam, że zawarte w niej ustalenia w istotnym zakresie poszerzają stan istniejącej wiedzy pedagogicznej o kształtowaniu umiejętności nauki czytania w edukacji przedszkolnej.

Omówienie pozostałych ważniejszych publikacji i wygłoszonych referatów na konferencjach świadczących o naukowej działalności wymaganej przy przyznawaniu stopnia doktora habilitowanego

W tej części recenzji respektuję następujący porządek: zaczynam od omówienia serii publikacji o *zainteresowaniach czytelniczych młodzieży w kontekście kulturoznawczym*, następnie określę, co przedstawiają publikacje w obszarze *kształtowanie dojrzałości dzieci przedszkolnych do nauki czytania i wczesnej nauki czytania*, na koniec zajmę się publikacjami o charakterze *komparatystycznym dotyczącymi nabywania umiejętności czytania*.

Zainteresowania czytelnicze młodzieży w kontekście kulturoznawczym

W tym obszarze działalności naukowej na uwagę zasługują następujące publikacje dr Barbary Borowskiej:

- *The value of different professions in the consciousness of Polish and French youth* [Wartość różnych zawodów w świadomości młodzieży polskiej i francuskiej], w: *Rodzina, edukacja, resocjalizacja – wybrane zagadnienia*, red. ks. G. Chojnicki, ks. Z. Iwański, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Menedżerska, Warszawa 2012, s. 97-109;
- *Aspiracje edukacyjne licealistów w refleksji badawczej*, w: *Człowiek w pedagogice pracy*, red. B. Baraniak, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 59-73;
- *Élèves polonais et français du secondaire à la recherche de guides du monde des livres* [Uczniowie polscy i francuscy w poszukiwaniu przewodników po świecie książek], „Roczniki Pedagogiczne” 2012, nr 3, s. 111-119;
- *Nowe media w życiu młodzieży w świetle badań licealistów z regionu radomskiego*, w: *Komunikacja w cyberswiecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej, Radom 2012, s. 125-136;

- *Kształtowanie charakteru nastolatków w grupie rówieśniczej*, w: *Dziecko w przestrzeni życia społecznego*, red. J. Daszykowska, A. Łuczyński, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Stalowa Wola 2013, s. 181-197;
- *Kryzys kultury wysokiej wśród preferencji młodzieży w refleksji badawczej*, w: *Антропологические сдвиги переломных эпох и их отражение в литературе*, red. Т. Е. Автухович, cz. 2, ГрГУ им. Я. Купалы, Гродно 2014, s. 143-150;
- *Zmienność i trwałość zainteresowań czytelniczych młodzieży polskiej i francuskiej*, w: *Культурные основы системы образования в европейских государствах (Kulturowe podstawy systemu edukacji w państwach europejskich)*, red. S. Bębas, A. Gołębiowski, ПТК полиграфии, Минск 2014, s. 91-108;
- *Spotkania ludowych kultur europejskich na ziemi Jana Kochanowskiego*, w: *Tożsamość na styku kultur*, red. I. Masojć, H. Sokołowska, t. 3, Wydawnictwo Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego, Wilno 2016, s. 314-324;
- *Preferences of the youth and their determining factors. A research report (Preferencje młodzieży i czynniki je determinujące. Raport z badań)*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2018, nr 1 (100).

Czytelnictwem młodzieży w kontekście kulturoznawczym dr Barbara Borowska zainteresowała się naukowo w trakcie studiów doktoranckich. Realizowała je na Université Paris Sorbonne-Paris IV-UFR d'Etudes Slaves, mogła więc przeprowadzić badania komparatystyczne⁷, porównując zainteresowania i preferencje młodzieży wychowywanej we Francji i w Polsce. Efektem była obroniona w roku 2011 rozprawa doktorska⁸ *Zainteresowania czytelnicze i kulturalne młodzieży liceów ogólnokształcących na przykładzie byłego województwa radomskiego oraz liceów francuskich w regionie Île-de-France (2005-2008)*.

Na podstawie ustaleń merytorycznych i badań zawartych w tej rozprawie dr Barbara Borowska opublikowała w roku 2013 monografię *Uczestnictwo licealistów polskich i francuskich w kulturze. Studium empiryczne*⁹. Wymieniam tę monografię z dwóch powodów:

- Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna wyróżniło ją nagrodą oraz medalem za *...pracę i wspomaganie edukacji w ciągu całego życia, w tym edukację kulturową i integrację międzypokoleniową*;
- problemy zawarte w tej monografii są kontynuowane w serii artykułów opublikowanych tuż po doktoracie o podobieństwach i różnicach młodzieży francuskiej i polskiej w obszarze aspiracji edukacyjnych, formułowania opinii o prestiżu cenionych zawodów, wyboru drogi dalszego kształcenia młodzieży licealnej itp.

7 Ponieważ dr Barbara Borowska uzyskała akceptację Biura Współpracy z Zagranicą Uniwersytetu Warszawskiego i Université Paris Sorbona – Paris IV-UFR d'Etudes Slaves, badania te były finansowane w ramach projektu LLP – ERASMUS.

8 Rozprawa ta została nagrodzona przez Departament Edukacji Publicznej i Sportu.

9 Recenzentami tej monografii byli prof. dr hab. J. Styk, UMCS i dr hab. A. Rynio prof. KUL.

W serii publikacji, które ukazały się nieco później (po roku 2013), dr Barbara Borowska prezentuje wyniki badań zrealizowanych w Polsce dotyczące: kształtowania charakteru nastolatków w grupach rówieśniczych, kryzysu preferowania konsumpcyjnego stylu życia, skutki wykluczania kulturowego młodzieży mieszkających na wsiach i w małych miasteczkach. Ponieważ wymienione obszary są rzadko analizowane badawczo, namawiam dr Barbarę Borowską do ich kontynuowania i rozszerzenia tego zakresu działalności naukowej.

***Wczesna nauka czytania i kształtowanie dojrzałości
do nauki czytania w edukacji przedszkolnej***

W tym kręgu działalności naukowej dr Barbary Borowskiej mieści się zrecenzowana już monografia *Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej. Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki*. Ponadto na uwagę zasługują następujące artykuły i rozdziały w pracach zwartych:

- *What qualities should a teacher have to be able to teach children to read and write in an easy and enjoyable manner?* [Jakie umiejętności powinien posiadać nauczyciel, aby mógł nauczyć dzieci czytania i pisanie w sposób łatwy i przyjemny?], w: *Éduquer Aujourd'hui: Mutations et Permanences. Contributions à la réflexion universitaire autour de l'éducation* red. C. Jamet, C. Nafti-Malherbe, Les Acteurs du Savoir, Angers 2017, s. 163-172;
- *Jak uczyć, czytać i pisać metodami glottodydaktyki ojczystojęzycznej?*, w: *Полоністика у XXI столітті: між локальним і глобальним (Polonistyka w XXI wieku: między lokalnym a globalnym)*, red. A. Кравчук, І. Бундзи, Wydawnictwo Firma „Inkos”, Kiev 2018, s. 214-220;
- *Glottodydaktyka ojczystojęzyczna jako innowacyjna metoda nauki czytania i pisanie*, w: *Польська мова та полоністика у Східній Європі: минуле і сучасність (Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: przeszłość i współczesność)*, red. І. Бундзи, Є. Ковалевського, А. Кравчук, О. Сливинського, Wydawnictwo Firma „Inkos”, Kiev 2015, s. 458-468;
- *The linguistic basis of native language glottodidactics in the educational system of Bronisław Ročławski* [Językowe podstawy glottodydaktyki w koncepcji edukacyjnej Bronisława Ročławskiego], „Kalba ir kontekstai” 2016, t. 7 (1), cz. 2.

W publikacjach tych dr Barbara Borowska przedstawia założenia koncepcji glottodydaktyki oraz podstawy językowe rodzimej glottodydaktyki, niezbędne w nauczaniu czytania oraz pisanie dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Wyjaśnia też, dlaczego *nauczyciel glottodydaktyk* potrafi skutecznie nauczyć dzieci poprawnie czytać i pisać w języku polskim.

Rozprawy opublikowane na Ukrainie, na Litwie i we Francji były poprzedzone referatami, które dr Barbara Borowska wygłosiła na następujących międzynarodowych konferencjach:

- *Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej. Przeszłość i współczesność* zorganizowanej przez Katedrę Filologii Polskiej Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki we Lwowie;
- *Linguistic, didactic and sociocultural aspects of language functioning* zorganizowanej przez Litewski Uniwersytet Edukologiczny w Wilnie;
- *Colloque International de l'Association Catholique des Instituts de Sciences de l'Éducation (ACISE) „Éduquer: Mutations et Permanences”* à l'Université Catholique de l'Ouest d'Angers we Francji.

Taki sposób popularyzowania wiedzy naukowej – znam to z osobistych doświadczeń – jest niebywale skuteczny i przeciera drogi współpracy naukowej. Doświadczyła tego także dr Barbara Borowska, gdyż – omawiając ten zakres działalności naukowej – stwierdza, że tezy wygłoszone na konferencji we Francji ...*spotkały się z dużym zainteresowaniem naukowców z Francji, Włoch, Hiszpanii i Kanady. Stanowiły także początek wspólnej działalności naukowej w formie grantu międzynarodowego, który przedstawię w dalszej części tego dokumentu.*

Nabywanie umiejętności czytania w wymiarze komparatystycznym

W tym zakresie dorobku naukowego na uwagę zasługują następujące dwie publikacje zwarte redagowane przez dr Barbarę Borowską:

- *Pedagogika wczesnoszkolna w Polsce i na świecie. Teoria i badania*, red B. Borowska, M. Buk-Cegiełka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 273;
- *Pedagogika wczesnoszkolna w Polsce i na świecie. Teoria i implikacje praktyczne*, red B. Borowska, M. Buk-Cegiełka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 247. W publikacji tej znajduje się także rozdział napisany przez B. Borowską i B. Billerey: *Correction de la prononciation de la voyelle [oe] en français selon la méthode verbo-tonale – proposition d'activités pour les apprenants et les enseignants polonais dans l'éducation precoce (Korekta wymowy samogłoski [oe] w języku francuskim zgodnie z metodą werbo-tonalną – propozycja zajęć dla polskich uczniów i nauczycieli w edukacji początkowej).*

Wyróżniają się też następujące rozprawy:

- *The personal model of teacher in the interpretation of Bogdan Nawroczyński and its empirical verification [Wzór osobowy nauczyciela w ujęciu Bogdana Nawroczyńskiego i jego empiryczna weryfikacja]*, w: *Tendencias y retos en la formación inicial de los docentes*, red. J. C. Torre Puente, Universidad Pontificia Comillas de Madrid, Reflexiones Comillas Educacion, Madrid 2019, s. 475-485;
- *Support for Polonia teachers and promotion of the Polish language [Wsparcie nauczycieli polonijnych i promocja języka polskiego]*, „Rocznik SNPL” 2017, t. 17, s. 218-231;

- *Comparaison des systèmes phonologiques vocaliques du français et du polonais: utilisation en classe de langue étrangère* [Porównanie głosowych systemów fonologicznych języka francuskiego i polskiego: zastosowanie na zajęciach z języka obcego], „Kalba ir Kontekstai” 2018, t. 8, s. 259-268 (artykuł napisany przez B. Borowską wspólnie z B. Billerey).

W referatach i w cytowanych rozprawach dr Barbara Borowska wykazuje się znajomością koncepcji edukacyjnych i dokumentów regulujących nabywanie umiejętności czytania w innych krajach oraz doświadczeń metodycznych nauczycieli uczących tam dzieci umiejętności czytania. Zgromadzenie takiej wiedzy ułatwiły – jak twierdzi Habilitantka – odbyte zagraniczne staże naukowe. Wymienione publikacje były poprzedzone referatami wygłoszonymi na międzynarodowych konferencjach i sympozjach naukowych (szczegółowe informacje znajdują się w autoreferacie), a to umożliwiło nawiązanie kontaktów, a potem współpracy z naukowcami z polskich i zagranicznych uczelni.

Kończąc omawianie aktywności pedagogicznej w tych obszarach działalności naukowej, chcę przytoczyć – w mojej ocenie – ważną wypowiedź dr Barbary Borowskiej zamieszczoną w autoreferacie. Podając motywy swojej działalności naukowej dotyczącej problemów wczesnej nauki czytania i kształtowania dojrzałości do nauki czytania w edukacji przedszkolnej, powołuje się na wnioski z badań prowadzonych wśród licealistów polskich. Dostrzegła wówczas niepokojące zjawisko manifestowania niechęci badanych licealistów do czytania lektur z kanonu literatury narodowej i światowej. Zamiast lektur czytali „bryki” zawierające ich omówienie.

Szukając przyczyn tej niechęci, uznała, że powodem jest niski poziom opanowania umiejętności czytania. Wśród uczniów szkół średnich, zazwyczaj kończących się maturą, było bowiem sporo takich, którzy nie opanowali należycie sztuki biegłego czytania i dlatego nie rozumieli tego, co czytają. Wgłębiając się w to wielce niepokojące zjawisko, dostrzegła, że jedną z głównych przyczyn są niedostatki początkowej nauki czytania.

Podobne wnioski sformułowałam na podstawie swoich wieloletnich badań nad przyczynami niepowodzeń w edukacji matematycznej¹⁰. Tyle że moje ustalenia zostały potwierdzone w roku 2018 przez Państwową Komisję Egzaminacyjną w trakcie analizy błędów popełnianych przez maturzystów na egzaminie maturalnym z matematyki¹¹. Tymczasem dr Barbara Borowska nie doczekała się dotąd takiego potwierdzenia, a przecież, żeby chcieć

10 Wnioski z tych badań podałam w dokumencie *Diagnoza kryzysu w matematycznym kształceniu dzieci oraz rekomendowane działania naprawcze* opracowanym dla NIK-u. Został on w całości dołączony do Raportu Najwyższej Izby Kontroli o stanie matematycznego kształcenia w Polsce opublikowanym w lutym 2017 roku.

11 W *Sprawozdaniu z egzaminu maturalnego. Matematyka 2018* w części *Wnioski i rekomendacje* (https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2018/sprawozdanie/Sprawozdanie%202018%20-%20Matematyka.pdf) podano ...O niskim wyniku egzaminu z matematyki najczęściej decyduje brak sprawności rachunkowej, poważne problemy z poprawnym wykonywaniem obliczeń rachunkowych... Brak odpowiedniej sprawności rachunkowej, nieznanostwo praw i własności działań, nieuwaga prowadząca do błędów przy obliczeniach, także nieskomplikowanych, jest najczęstszą przyczyną niepowodzeń zdających maturę z matematyki.

czytać, trzeba po prostu umieć czytać ze zrozumieniem, a tę umiejętność kształtuje się intensywnie właśnie w edukacji wczesnoszkolnej.

Kończąc tę część recenzji, przytoczę za Habilitantką ocenę wartości dorobku naukowego według kryteriów formalnych zalecanych w oficjalnych dokumentach:

- sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania: brak
- liczbę cytowań publikacji według bazy Web of Science: trzy
- indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science: jeden punkt.

Po zapoznaniu się z działalnością naukową dr Barbary Borowskiej mam uzasadnione podstawy twierdzić, że niebawem zmieni się to na jej korzyść¹². Przyczyni się do tego atrakcyjność badań zrealizowanych wspólnie z naukowcami spoza granic Polski w trakcie realizowania projektów badawczych, które omawiam w następnej części recenzji. Dodam, że publikacje dr Barbary Borowskiej już częściej cytowane w Google Scholar: 9 razy, h-index 2 (stan na 25.03.2022).

Ocena aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej

Zacząć trzeba od czynnego udziału w konferencjach naukowych i kongresach. Z udostępnionych mi dokumentów wynika, że po uzyskaniu tytułu doktora i podjęciu pracy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II **dr Barbara Borowska uczestniczyła w:**

- **3 kongresach międzynarodowych** (Hiszpania, Francja, Litwa) i **w 1 sympozjum międzynarodowym** (Francja);
- **31 konferencjach naukowych, w tym w 17 konferencjach międzynarodowych, z których 14 odbyło się za granicą** (Francja, Włochy, Hiszpania, Litwa, Słowacja, Ukraina, Białoruś), **a 3 w Polsce.**

Na konferencjach tych wygłaszała referaty i brała udział w dyskusji panelowej, (szczegółowe informacje znajdują się w autoreferacie). Doceniając kompetencje naukowe i organizacyjne, zaproszono dr Barbarę Borowską wielokrotnie do rad naukowych konferencji międzynarodowych i komitetów organizacyjnych, powierzając jej prowadzenie sekcji tematycznej oraz obrad plenarnych. Problematyka tych konferencji w większości dotyczyła wychowania i edukacyjnego wspierania dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych, pedagogiki kultury oraz biografistyki w kontekście pedagogiczno-kulturalnym¹³.

Dr Barbara Borowska doskonalila swoje **kompetencje naukowe i organizacyjne w trakcie licznych staży naukowych.** Według informacji podanych w autoreferacie w roku 2015

¹² Publikacje dr Barbary Borowskiej cytowane w Google Scholar: **9 razy, h-index 2** (stan na 25.03.2022).

¹³ Informacje o wystąpieniach na międzynarodowych konferencjach naukowych z wyszczególnieniem przedstawionych wykładów na zaproszenie i wykładów plenarnych znajdują się w *załączniku nr 4, cz. II.*

odbyła 3-miesięczny staż naukowy¹⁴ w Université Paris Sorbonne-Paris IV-UFR d'Etudes Slaves, gdzie miała okazję poznać projekty naukowo-badawcze realizowane w tym czasie na tej Uczelni. Ponadto wygłosiła odczyt w bibliotece uniwersyteckiej, prezentując monografię *Uczestnictwo licealistów polskich i francuskich w kulturze. Studium empiryczne*. W trakcie tego stażu realizowała badania nad kształtowaniem umiejętności czytania w edukacji początkowej wśród dzieci dwujęzycznych w Szkole Polskiej im. A. Mickiewicza przy Ambasadzie RP w Paryżu.

W tym samym roku odbyła krótki staż w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Paryżu¹⁵. Dzięki temu mogła poznać, jak organizuje się wydarzenia kulturalne w Instytucie Polskim w Paryżu. Pomagała też w organizacji Międzynarodowego Kongresu Polsko-Francuskiego *Assises Franco-Polonaises de Chimie*¹⁶.

Do roku 2021 – według informacji podanych w autoreferacie – dr Barbara Borowska zrealizowała 12 staży w ramach programu Erasmus+ *Mobilność Edukacyjna w Sektorze Szkolnictwa Wyższego z Krajami Partnerskimi*, w tym 8 staży naukowo-dydaktycznych¹⁷ oraz 3 staże szkoleniowe¹⁸. Ponadto w ramach programu Erasmus+ uwzględniającego udział uczelni spoza UE zrealizowała staż naukowo-dydaktyczny i szkoleniowy w Gordon – Academic College of Education-Haifa (Izrael).

W roku akademickim 2018/2019 dr Barbara Borowska odbyła roczny staż w Instytucie Wspomagania Rozwoju Człowieka i Edukacji Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie¹⁹. Celem było pogłębienie i rozszerzenie wiedzy o procesie uczenia się dzieci przedszkolnych oraz poznanie metod diagnostycznych przydatnych w ustalaniu różnic indywidualnych w ich rozwoju umysłowym. Dr Barbara Borowska uznała bowiem, że taka wiedza jest jej potrzebna w kierowaniu – od roku 2019 – zespołem polskim realizującym międzynarodowy projekt innowacyjny o charakterze naukowo-badawczym Erasmus+ *More Opportunities for Every Child: early detection of child difficulties in kindergarten (Więcej możliwości dla każdego dziecka: wczesne wykrywanie trudności dzieci w przedszkolu)*.

14 Staż ten był realizowany w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego *Najlepsze praktyki w strategicznej transformacji KUL*.

15 Opiekunem tego stażu była Joanna Pawełek, I Sekretarza i Kierownik wydziału politycznego. W trakcie tego stażu dr Barbara Borowska nawiązała współpracę z Konsulem do spraw polonijnych i Attaché kulturalno-oświatowym.

16 Zorganizowanym przez Stację Naukową PAN w Paryżu pod honorowym patronatem Ambasadora RP w Paryżu.

17 Zrealizowane w l'Institut Catholique de Toulouse i na Wydziale Pedagogiki Université Catholique de l'Ouest à Angers (Francja), w Università degli Studi di Messina (Włochy), na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (Słowacja) oraz w Uniwersytecie Edukologicznym w Wilnie (Litwa).

18 Na Wydziale Pedagogiki Università degli Studi di Palermo (Włochy), na Wydziale Pedagogiki Comillas Pontifical University Madrit (Hiszpania) oraz na Wydziale Pedagogiki Université Catholique de l'Ouest à Angers (Francja).

19 Staż ten dr Barbara Borowska realizowała pod opieką prof. dr hab. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej. Wybór opiekuna i miejsca stażu naukowego był związany z zainteresowaniami Habilitantki dotyczącymi dzieci w edukacji przedszkolnej.

Pobyty na stażach naukowych i udział w wydarzeniach typu konferencje, sympozja i kongresy naukowe umożliwił dr Barbarze Borowskiej nawiązanie kontaktów z naukowcami uczelni zagranicznych i z uczelni polskich. Zaowocowały one następującymi wspólnie realizowanymi projektami. Lista tych projektów jest imponująca, gdyż:

- w latach 2013-2018 dr Barbara Borowska była jednym z wykonawców 4 projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej i Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Były to:

- projekt *Razem odkryjemy świat programowania – szkolenia dla nauczycieli i uczniów nauczania wczesnoszkolnego z podregionu puławskiego w zakresie innowacyjnej aktywizacji cyfrowej*. Realizowany przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa (Cyfrowe kompetencje społeczeństwa, działanie 3.2). Pełniła funkcję trenera i mentora nauczycieli podczas zajęć praktycznych z uczniami (mentoring online);

- projekt *Rozwijanie zbioru krajowych standardów wymaganych kompetencji zawodowych przez pracodawców* zrealizowany przez Instytut Technologii i Eksploatacji w Radomiu w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Dr Barbara Borowska była ekspertem i konsultantem zadań i kompetencji zawodowych z zakresu wiedzy i umiejętności;

- projekt *Wzmocnienie potencjału dydaktycznego uczelni* zrealizowany przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Dr Barbara Borowska pełniła funkcję trenera w zakresie analizy sytuacji pedagogicznych;

- projekt *Nowatorstwo, innowacje i eksperymenty pedagogiczne w świetle podstawy programowej i aktów prawnych* realizowany przez Uniwersyteckie Centrum Rozwijania Kompetencji KUL, Kuratorium Oświaty w Lublinie i Katedrę Dydaktyki i Edukacji Szkolnej KUL. Realizowała warsztaty dla nauczycieli²⁰ wspólnie z prorektorem dr B. Billerey z l'Institut Catholique de Toulouse we Francji.

Aktualnie – począwszy od roku 2019 – dr Barbara Borowska kieruje zespołem polskim realizującym międzynarodowy projekt innowacyjny o charakterze naukowo-badawczym Erasmus+ *More Opportunities for Every Child: early detection of child difficulties in kindergarten (Więcej możliwości dla każdego dziecka: wczesne wykrywanie trudności dzieci w przedszkolu)*²¹. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach

²⁰ Tematem była *Poprawna artykulacja fonetyczna, według metody verbo-tonalnej na przykładzie języka francuskiego i polskiego* (wykład i ćwiczenia dla uczestników projektu).

²¹ Liderem projektu jest Università Cattolica del Sacro Cuore (Włochy). Partnerami projektu są: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska), Universidad Pontificia Comillas (Hiszpania), Université Catholique de l'Ouest (Francja), Istituto Comprensivo G. Falcone P. Boressellino (Włochy), Istituto Comprensivo „Gabriò Piola” (Włochy), Miejskie Przedszkole nr 5 w Puławach (Polska), Norte Dame de la Source (Francja), Institución Profesional Salesiana (Hiszpania).

programu Erasmus+ KA2, a jego celem jest współpraca międzynarodowa na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk w obszarze edukacji przedszkolnej.

Przejdźmy do **działalności naukowej i organizacyjnej realizowanej w międzynarodowych oraz krajowych organizacjach i stowarzyszeniach naukowych**. W autoreferacie dr Barbara Borowska podaje informacje, w jakim zakresie współpracowała z:

- ✓ Stowarzyszeniem Naukowców Polaków Litwy SNPL w Wilnie;
- ✓ International Association for the Educational Role of Language ERLA [Międzynarodowym Stowarzyszeniem Edukacyjnej Roli Języka];
- ✓ Polskim Komitetem Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego OMEP;
- ✓ Towarzystwem Naukowym KUL;
- ✓ Towarzystwem Naukowym Polska-Wschód;
- ✓ Zespołem Pedagogiki Społecznej PAN;
- ✓ Zespołem Pedagogiki Chrześcijańskiej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN;
- ✓ Stowarzyszeniem Oświatowym SYCYNA.

Przynależność do tych organizacji umożliwiła jej czynny udział w konferencjach organizowanych przez te organizacje, a także poznanie aktualnych badań, z perspektywą włączenia się do ich realizacji.

Od 2017 roku jest członkiem stowarzyszonym jednostki badawczej Membre associé de l'Unité de recherche CERES w l'Institut Catholique de Toulouse (Francja). W ramach realizowanego tam projektu międzynarodowego – wraz z Panią prorektor B. Billerey – wygłosiła wideo prelekcję na konferencji zorganizowanej przez KUL dla dyrektorów i nauczycieli z regionu lubelskiego.

Współpraca z redakcjami czasopism naukowych w Polsce i za granicą. Dr Barbara Borowska ma w swoim dorobku 5 recenzji, w tym 3 artykuły naukowe zgłoszone do publikacji w języku francuskim²² oraz 2 artykuły w języku polskim²³. Jest też członkiem komitetu redakcyjnego czasopisma naukowego *Rocznik SNPL* w Wilnie (Litwa) oraz czasopisma i serii wydawniczej książek *Les Acteurs du Savoir Collection dirigée par Catherine Nafti-Malherbe et Rakia Laroui na Université Catholique de l'Ouest à Angers* we Francji.

Ponadto jest redaktorem językowym czasopisma naukowego *Rocznik SNPL* w Wilnie, czasopisma naukowego *Biografistyka Pedagogiczna* (Fundacji *Biografie Codziennosci*) i czasopisma naukowego *Roczniki Pedagogiczne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*. W czasopismach tych dokonuje wstępnej selekcji nadsyłanych tekstów i przekazuje je do procedury merytorycznego recenzowania, a gdy artykuły te uzyskają pozytywne recenzje – zajmuje się ich korektą językową.

22 W czasopismach naukowych „Scholé”, Wydawnictwo Katolickie Morcelliana w Brescii (Włochy) i „Roczniki Pedagogiczne”, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

23 W czasopiśmie naukowym „Rozprawy Społeczne” Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

O tym, że osiągnięcia w opisanym zakresie działalności naukowej i organizacyjnej dr Barbary Borowskiej są doceniane, świadczy to, że w roku 2014 przyznano jej Medal Komisji Edukacji Narodowej *...za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania, w tym za wybitne zasługi w pracy naukowo-badawczej*. Natomiast w roku 2019 Rektor Université Catholique de l'Ouest à Angers we Francji uhonorował ją medalem *...za najlepszą współpracę międzynarodową*.

Po poznaniu dorobku naukowego – szczególnie w zakresie współpracy z ośrodkami naukowymi na świecie i w Polsce – stwierdzam, że jestem pod wrażeniem ogromu wysiłku oraz odnoszonych sukcesów w międzynarodowej działalności naukowej i organizacyjnej dr Barbary Borowskiej. Trzeba podkreślić, że wymienione w recenzji ważniejsze osiągnięcia zostały zrealizowane zaledwie w ciągu 10 lat, a więc przez czas zatrudnienia jej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Dodam, że przez ćwierć wieku analizowania dorobku naukowego osób starających się o stopnie i tytuły naukowe nie spotkałam się z tak znaczącymi osiągnięciami naukowymi i organizacyjnymi.

Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Dr Barbara Borowska jest nauczycielem akademickim, a to oznacza, że do jej obowiązków należy prowadzenie zajęć dydaktycznych na należytych poziomie merytorycznym i metodycznym. Ponieważ w autoreferacie znajduje się szczegółowy wykaz wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów i warsztatów na studiach stacjonarnych i zaocznych oraz podyplomowych, na których dr Barbara Borowska prowadzi zajęcia, nie ma potrzeby ich opisywania w recenzji. Dlatego wymienię tylko te szczególne dokonania, które wychodzą poza zwyczajne obowiązki dydaktyczne. Do nich należy:

- angażowanie studentów KUL-u do organizowania i udziału w licznych spotkaniach z przedstawicielami świata nauki, społeczności regionalnej i lokalnej, nauczycielami i przedstawicielami władz oświatowych;
- sprawowanie opieki nad grupami studentów (12 studentów z zagranicy) oraz naukowców (25 pracowników naukowych z zagranicy), z uczelni z 12 państw²⁴, z którymi KUL współpracował lub współpracuje w ramach realizowanych projektów naukowych, lub wymiany studentów i naukowców organizowanych przez Erasmus;
- omawianie na zajęciach fakultatywnych dla studentów pedagogiki, pedagogiki specjalnej i doktorantów innowacyjnych metod stosowanych w edukacji przedszkolnej i szkolnej²⁵.

²⁴ Byli to studenci i pracownicy naukowcy z Francji, Włoch, Niemiec, Hiszpanii, Izraela, Słowacji, Ukrainy, Grecji, Wielkiej Brytanii, Ameryki, Libanu, Kazachstanu.

²⁵ W tym zakresie działalności dr Barbara Borowska korzysta z kompetencji zdobytych w trakcie studiów podyplomowych i kursów np. kurs „Letnia szkoła glottodydaktyki ojczystojęzycznej i glottoterapii”, „Kreatywna pedagogika – jak uczyć przy wykorzystaniu nowoczesnych metod”, warsztaty „Wczesna edukacja dla

W tym obszarze działalności mieszczą się też obowiązki promotora rozpraw licencjackich i recenzenta prac magisterskich, a od kilku lat także promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Z informacji zawartych w autoreferacie wynika, że i w tym zakresie dr Barbara Borowska ma osiągnięcia. Jest promotorem pomocniczym w jednym przewodzie doktorskim, kierowała pisaniem kilkunastu rozpraw licencjackich oraz była recenzentem kilku prac magisterskich.

Działalność naukowo-dydaktyczna i organizacyjna dr Barbary Borowskiej znalazła uznanie zarówno władz uczelni, jak i władz państwowych, dlatego w roku 2017 otrzymała Medal Złoty za Długoletnią Służbę nadawany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. W roku 2019 otrzymała roczne stypendium naukowe przyznane przez Rektora KUL ks. prof. dr. hab. Antoniego Dębińskiego, a w roku 2020 otrzymała nagrodę zespołową IV stopnia Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za przedsięwzięcia, które spowodowały istotną poprawę warunków pracy dydaktycznej i wyników kształcenia w Instytucie Pedagogiki KUL.

**Wniosek dotyczący nadania stopnia doktora habilitowanego
dr Barbarze Borowskiej**

Na podstawie analizy wartości merytorycznej i metodologicznej osiągnięć naukowych oraz imponującej współpracy z naukowcami uczelni zagranicznych i krajowych, a także działalności popularyzującej naukę z przyjemnością stwierdzam, że zostały spełnione wymogi podane w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz.U. Nr 196, poz. 1165). Wnoszę więc o kontynuowanie procedury przewidzianej tym rozporządzeniem. Z nadzieją, że stopień ten zostanie nadany dr Barbarze Borowskiej.

Edyta Gruszczyk-Kolczyńska

Warszawa, marzec 2022 roku.